

DAGENS FRÅGOR

Den 23 november.

Sank- Sveriges deltagande i sanktionerna mot Italien har visser-
tioner. ligen fått stöd av alla de stora partierna, men den över-
raskande kraftyttringen från det som man trodde orkeslösa folkför-
bundet har ändock måst vara ägnad att ställa vår utrikespolitiska
kurs under debatt. Problemställningen har härvid återförts till ut-
gångspunkten från 1920: antingen den gamla, dock högst hundraåriga
svenska neutralitetspolitiken eller den solidariska folkförbundspo-
litiken.

I det aktuella fallet synes man allmänt ha utgått ifrån, att en
svensk vägran att under föreliggande omständigheter medverka till
uppfyllandet av paktens straffbestämmelser vore liktydig med att
Sverige handlade i strid med givna åtaganden och ingångna förplik-
telser. Den ansvariga utrikesledningen har ej velat utsätta vårt land
för ohägnen av att ställas i löftesbrytarnas klass; sannolikt har den
även träffat sitt sanktionsbeslut i medvetandet om att de repressalie-
åtgärder, som stormakterna öppet eller tyst kunde ha vidtagit mot
oss i händelse av vägran att biträda sanktionerna, kunnat röra mate-
riella värden mångdubbelt större än vår handel med ett krigförande,
utarmat Italien.

Vill man söka bedöma sanktionsproblemet från vidaste synkrets, är
det för Sverige från principståndpunkt likgiltigt, att den som angri-
pare utpekade staten är en diktaturstat eller att vår anslutning till
exekutionen fört oss in i Sovjet-Rysslands i och för sig föga ange-
näma sällskap. Väsentligt är blott, att en stormakt angripit ett litet
försvarslöst land och därför av en sällsynt enig världssopinion dömts
för att ha begått ett otvetydigt brott mot den internationella rätts-
ordning, till vars främsta tillskyndare stormakten själv hörde. När
praktiskt taget samtliga europeiska stater inom folkförbundet änt-
ligen vilja göra allvar av det påtryckningsförfarande, som pakten
utstakat för att stävja en fördragsbrytande parts framfart, måste det
föreligga utomordentligt vägande skäl, om Sverige skulle vägra den
insats, det som en kulturnation måste känna sig pliktigt att göra för
att värna rätt och fred. Intet land, som medverkat vid folkrättens
uppbyggnad och i traktaters helgd ser ett obetingat villkor för en
fredlig utveckling mellan nationerna, kan stå obekymrat inför, om
den från Genève inledda aktionen förfelar sin verkan eller ej. Göra
sanktionerna effekt, skapas icke minst för en isolerad småstat ett
ovärderligt prejudikat; misslyckas de, måste det innebära att fältet
lämnas fritt för imperialism och att den sista förhoppningen på folk-
förbundet som den internationella rättsordningens upprätthållare
brustit. Den generation, som upplevat världskriget och som står mitt
uppe i en ny kapprustning med allt dess explosiva stoff, skulle ha
svårt att inför en eftervärld kunna förklara sitt handlingssätt, därest

det undandroge folkförbundet sitt bistånd i ett fall som det föreliggande, så gynnsamt för att statuera ett exempel. Med de omätliga värden, som stå på spel, bör — när så stor enighet för en gångs skull föreligger — försöket med ekonomisk blockad till bekämpande av krig göras.

Den risk, som vårt land genom sitt deltagande i sanktioner kan löpa, måste vägas ej blott mot tillfälliga ekonomiska avbräck utan främst mot det ojämförligt mycket större intresse, som vi ha av att fredsgarantierna stärkas eller åtminstone ej försvagas. I föreliggande fall torde risken för att Sverige invecklas i krigstillstånd med Italien vara synnerligen ringa och kan elimineras ur diskussionen. Däremot kan en liknande situation i framtiden uppstå närmare våra gränser och försätta oss i ett mera prekärt läge. Hur mycket denna risk än måste beaktas, får dock ej förbises, att biträdandet av sanktionerna mot Italien kan tjäna som prejudikat blott för ett sådant fall, då de europeiska staterna — därvid oundgängligen förbundets samtliga stormakter — med motsvarande samstämmighet slutit upp kring en ekonomisk bojkott; i ett sådant fall torde Sverige knappast ha något val, ens om det utträtt ur förbundet. Uppfyllas ej dessa villkor, kan Sverige icke känna sig mer förpliktat än andra att tillämpa art. 16 i pakten.

Sveriges trygghet kan f. n. ej tänkas större utom än inom förbundet. Så skröpligt som förbundet många gånger visat sig, kan man dock icke heller påstå, att tryggheten är mycket större inom än utom detsamma. Man kan endast i vår av jäsningsämnen fyllda tid förklara, att det icke kan föreligga något svenskt intresse att utan trängande skäl påskynda en sådan utveckling av förbundet, som begränsar dess uppgift till att bli ett filantropiskt interstatligt organ. Hur litet man än bör förlita sig uppå andra staters hjälpsamhet, måste Sverige, i händelse det i framtiden överfallas av någon mäktig stat, som en lojal medlem av förbundet ha större utsikter till bistånd än om det nu räddhågat och själv tillräckligt ställt sig utanför; att av andra begära offer utan att själv lämna en tillstymmelse därtill kan omöjligen stärka vår ställning för framtiden och skulle dåligt rimma med den ömsesidighet, utan vilken allt verksamt fredsarbete måste vara otänkbart.

En grundsyn som den här ovan skisserade innebär icke till någon del, att Sverige blint skall låna sig åt att gå tvivelaktiga ärenden. Tvärtom kräva vårt lands intressen den största varsamhet såväl i den aktuella konflikten som framdeles. Det kan sålunda ej nog starkt inskräpas, att Sverige måste som ofrånkomlig betingelse för sin medverkan vidhålla kravet, att sanktionerna biträdas av praktiskt taget alla europeiska förbundsmedlemmar. Det kan aldrig heller få tänkas, att Sverige vid ställningstagandet till olika grader av sanktioner förivrar sig till att vidta åtgärder, som många andra stater uraktlåta i hopp att därav för egen del profitera. Det måste ställas som ovillkorlig fordran, att samtliga länder, ej minst stormakterna själva, vid verkställandet av sanktionerna lojalt fullgöra de samfälliga åtagan-

dena; uppenbarligen finns det en viss anledning till misstro härutinnan. Därest bakom sanktionsinskrifningen skulle dölja sig ledande staters politiska bisyften och därest de många fraserna om rätt och fred skulle avslöja sig som dimbildning, har Sverige plikt att höja sin röst till protest. Om det pompösa sanktionsskådespelet skulle upplösa sig i en kompromissens fars, där makt går före rätt och den fördragsbrytande belönas med land, måste detta i grunden diskreditera folkförbundet som den internationella rättsordningens garant och på allvar framtvinga omprövning av vårt kvarstående i förbundet.

Det är ännu för tidigt att bedöma, om dylika farhågor komma att besannas. Men det måste redan nu sägas ifrån, att Sveriges uppgift i det internationella fredsarbetet ej är att bilda staffage i ett stormakternas gäckelspel. Sveriges mission i Genève har varit och måste vara att göra en insats som företrädare för småstaternas av egenintressen mera obundna rättsmedvetande. Det hade varit att svika denna mission, om Sverige under föreliggande omständigheter ej gjort sin positiva fredsinsats, men det vore också att svika samma mission att en framtida gång upprepa denna insats, ifall sanktionerna mot Italien skulle utmynna i ett sanktionerande av våldet.

Krigshändelserna. Enligt ett meddelande från abessinska regeringen till Nationernas förbunds råd framryckte den 2 oktober italienska trupper från södra delen av Erytrea in på abessinskt territorium. På kvällen samma dag anbefalldes allmän mobilisering i Abessinien. Ungefär samtidigt ägde en tidigare anbefalld försöksmobilisering av det fascistiska partiet i Italien rum. Inför de ungefär 20 millioner medborgare, som denna dag samlats på olika platser i Italien, lät Mussolini därvid förkunna, att Italien, vars offer under världskriget dock uppgått till 670,000 man döda och 400,000 krymplingar, ännu ej erhållit några av de kolonialområden, som dess bundsförvanter utlovat i fredstraktaterna. Italien hade nu haft tålamod med Abessinien i 40 år och väntat på uppfyllandet av fredstraktaternas utfästelser i 15 år. Mussolini trodde icke, att Frankrike skulle ansluta sig till sanktioner mot Italien, icke heller att det brittiska folket ville föra hela Europa till en katastrof endast för att försvara ett barbarfolk.

De under *italienskt* befäl i Ostafrika stående trupperna torde vid denna tidpunkt ha uppgått till omkring 270,000 man, varav omkring 45,000 man infödda trupper och 30,000 man arbetsmanskap. Av de 18 infanteridivisioner, som inalles mobiliserats, stodo 2 i Tripolis och Cyrenaika, 2 voro under transport till Ostafrika; av de återstående befunno sig 9 på nordfronten i Erytrea, 1 på ostfronten i södra Erytrea och 3 på sydfronten i Somaliområdet. Styrkorna på de nyssnämnda fronterna uppgingo till respektive 180,000, 15,000 och 75,000 man. Flygstridskrafterna omfattade ungefär 300 plan på nordfronten och 100 på sydfronten. Överbefälet i Ostafrika fördes av f. d. kolonial-

ministern general de Bono, Mussolinis kamrat från marschen till Rom.

De *abessinska* stridskrafterna kunde samtidigt uppskattas till ungefär 1 million man fördelade på fem grupper, varav två på norra fronten och en som strategisk reserv. Medan de italienska trupperna äro tidsenligt organiserade, utbildade och utrustade, måste den abessinska armén betecknas som ytterligt heterogen och till stora delar oförmögen att föra krig i modern europeisk mening.

Nationernas förbunds råd sammanträdde den 5 oktober för att upptaga Abessiniens anmälan rörande den italienska neutralitetskränkningen. Någon formell krigsförklaring hade icke avgivits på någondera sidan. Rådet fastställde den 7 samma månad, att Italien förbrutit sig mot förbundspakten. Vid folkförbundets rådsförsamling den 9 oktober togs frågan om sanktioner mot Italien upp till behandling. Österrikes representant, liksom Ungerns, förklarade var för sig, att deras land som granne och vän till Italien icke ansågo sig kunna biträda sanktionsförfarandet mot denna stat. Schweiz' representant förklarade sig också bundet av såväl neutralitets- och grannhänsyn. Jugoslaviens representant framhöll det ömtåliga läge till Italien, vari detta land befann sig. Dagen därpå förklarade jämväl Albanien representant, att detta land måste taga samma hänsyn till Italien som tidigare Österrike och Ungern. De övriga 50 staterna i nationernas förbund anslöto sig, givetvis med undantag för Italien, den 11 oktober till beslutet om att vidtaga sanktioner mot detta land. Det må nämnas, att Argentina under hänvisning till sina till omkring 1 million uppgående medborgare av italiensk härstamning framhållit de svårigheter, som voro förknippade med dess deltagande i sanktionsförfarandet.

Nu i slutet av november ha av folkförbundets 58 stater 52 anslutit sig till de finansiella åtgärderna och vapenexportförbud gentemot Italien. 50 ha anslutit sig till förbudet mot import från Italien och export dit av vissa råvaror, främst malm och metaller.

Vad operationernas utveckling beträffar, må här nämnas, att den italienska offensiven på *nordfronten* till att börja med rönt ringa motstånd. Adua föll den 6 oktober och Aksum en vecka senare. Italienerna framrycka stegvis och metodiskt och lägga stor vikt vid ordnandet av förbindelser och underhållstjänst. Sedan linjen Aksum—Adua—Adigrat senare tagits, har framryckningen fortsatt på tre kolonner, framgående i höjd med varandra. Närmaste operationsmål har varit tagandet och pacificeringen av området fram till floderna Takkazze och Geva. Den 8 november föll Makalé och den andra etappen i framryckningen kan sägas vara nådd. Av allt att döma torde dock framryckningen söderut i fortsättningen komma att erbjuda större svårigheter än den hittillsvarande frammarschen.

På *ostfronten* synas de italienska operationerna hittills mest hava varit av demonstrerande karaktär. Härvarande truppers främsta uppgift torde vara att skydda flygbaserna i Assab. Klimatförhållan-

dena på denna krigsskådeplats kunna närmast betraktas som olidliga för europeiska trupper.

På *sydfronten* ha italienarna under general Grazianus energiska ledning nått vissa viktiga vägknutar och anledning synes föreligga att här emotse vissa italienska framgångar.

När detta skrives, kommer underrättelsen, att general de Bono under hedersbetygelser hemkallats, ersatt som generalguvernör och högsta ledare av operationerna med generalstabschefen, marskalk Badoglio. Detta torde framför allt innebära, att de Bonos hittillsvarande försiktiga krigföring kommer att utbytas mot ett mera energiskt tillvägagående. Svårigheterna för italienarna stiga givetvis ju längre in i landet de komma. Huruvida man nu står inför en anfallets kulmination, varom många spått, är vanskligt att döma.

18 nov. 1935.

Vår handel med Italien. Inför sanktionsåtgärderna mot Italien frågar man sig, vilken roll Italien spelar i Sveriges handelsutbyte med främmande länder. Sedd i stort sammanhang är denna roll ej så betydande, som man kanske frestades att tro. Enligt 1934 års officiella svenska statistik utgjorde exporten från Sverige till Italien 30,9 milj. kr. eller 2,39 % av vår sammanlagda export. Importen från Italien belöpte sig samma år till 18,8 milj. kr. eller 1,45 % av den sammanlagda importen. Sveriges exportöverskott utgjorde således 12,1 milj.; motsvarande överskott för år 1933 var 8 milj. kr. Så långt statistiken för dessa år talar, har Italien spelat för Sverige en större roll som exportland än som importland, varför sanktionsåtgärderna hårdare skulle drabba de svenska exportörerna än importörerna.

Av den svenska exporten till Italien under 1933 utgjordes över 50 % av pappersmassa, varav största delen som bekant användes inom den italienska konstsilkesfabrikationen. Näst i betydelse kommo järn och stål och arbeten därav, därefter fartyg samt maskiner och apparater av olika slag. Importen från Italien har till omkring hälften utgjorts av färsk och torkad frukt, grönsaker, majs och andra vegetabiliska ämnen. Konstsilke, ylle-, silkes- och bomullsvävnader representera en annan stor post. Därefter i betydelse komma kemiska produkter, såsom svavel och koksalt. Rätt stor förbrukning finnes i Sverige även av italienskt vin, hattar, marmor, bilringar m. m.

En viss utjämning i handelsutbytet med Italien har emellertid under 1935 inträtt till följd av ingångna handelsöverenskommelser mellan Sverige och Italien. Under årets åtta första månader har vår export till Italien uppgått till 19,3 och importen från Italien till 16,1 milj. kr.

Dessa överenskommelser, som trädde i kraft den 1 juli detta år, innefatta dels ett allmänt avtal och dels ett clearingavtal. Handelsavtalet har från italiensk sida åsyftat att bringa till stånd en jäm-

Dagens frågor

vikt i handelsutbytet, åstadkommen genom en generell nedskärning av den svenska exporten till Italien av 80 % av 1934 års siffror. För detta syftemål är all import från Sverige kontingenterad i Italien. För ett mycket begränsat antal varor ha särskilda kontingenter för svenska exportartiklar fastställts oberoende av 1934 års export. För att ytterligare säkerställa jämvikten i handelsutbytet föreskriver handelsavtalet, att det land, som vid slutet av en halvårsperiod kan ha ett passivsaldo i clearingläget överstigande 1 miljon lire, skall med alla till buds stående medel gynna införseln från det andra landet.

Clearingavtalet stipulerar, att fordringar härrörande från införsel av svenska varor till Italien, vilka förfallit till betalning efter den 1 juli, skola likvideras genom inbetalning av motvärdet i lire till Banca d'Italia; de sålunda inkasserade lirebeloppen skola krediteras å ett räntefritt konto, som italienska clearingsmyndigheten öppnat i sina böcker i den svenska clearingnämndens namn. På motsvarande sätt skall betalning för italienska varor importerade till Sverige ske genom inbetalning av motvärdet i svenska kronor till Sveriges Riksbank, och clearingnämnden skall kreditera de inkasserade beloppen å ett räntefritt konto, som den har öppnat i sina böcker i den italienska clearingmyndighetens namn. Så fort ett tillräckligt stort tillgodohavande samlats hos clearingnämnden genom likvider för import av italienska varor, utbetalar den i kronologisk ordning till den svenska exportören det belopp i kronor, som motsvarar det i Italien deponerade lirebeloppet. Genom kursfluktuationer kan detta belopp bli något större eller mindre än de 1,000 kronor, som faktureras av exportören.

På så sätt har den allra största delen av det svensk-italienska handelsutbytet clearats sedan den 1 juli. Vid sidan därom ha emellertid privata kompensationsaffärer i viss utsträckning tillåtits av de bägge ländernas clearingsinstitut, varjämte även Italien till en del ställt fria valutor till förfogande för inköp av särskilt begärliga svenska varor.

De nu igångsatta sanktionsåtgärderna enligt de fem propositionerna måste i hög grad påverka clearingavtalet, vilket liksom handelsavtalet löper till den 1 juli 1936. Förnämligast gäller detta spärren mot italienska varor. Nya bestämmelser om clearing ha trätt i kraft den 18 november, gående ut på att fullgörandet av betalning för varuutförsel till Italien genom inbetalning å vederbörande clearingkonto i Rom ej längre godtages. För den export, som efter sistnämnda tidpunkt ännu kan försiggå från Sverige till Italien, måste följaktligen de italienska myndigheterna ställa fria valutor till förfogande. De likvider för import från Italien, som den 18 november ej redan erlagts, skola fr. o. m. samma dag inbetalas till en särskild regleringsfond, varur exportörerna sedermera skola gottgöras. Det belopp å omkring 1 miljon kronor, som beräknas inflyta till denna fond, kan dock ej på långt när täcka de utestående svenska exportfordringarna.

Då uppställer sig helt naturligt frågan, huru de svenska exportö-

rerna skola hållas skadeslösa för verkningarna av de helt och hållet politiska åtgärder, som svenska staten i enlighet med sina internationella förpliktelser vidtagit. I Norge kommer regeringen att föreslå en statsgaranti för de tillgodohavanden, som norska exportörer ha på sitt clearingkonto i Italien och vilka uppges röra sig om cirka 3 milj. kronor. För Sveriges vidkommande torde det oreglerade beloppet på clearingkontot komma att uppgå till över 4 miljoner kr., varjämte ett säkerligen ännu större belopp utestår i Italien, för vilket deposition ännu ej verkställts hos Banca d'Italia. Säkerligen komma de svenska exportörer, som nu till följd av det svensk-italienska clearingsavtalets faktiska upphörande få sina fordringar fastfrusna i Italien, att kräva ersättning av svenska staten. En sådan framställning synes mycket rimlig och välgrundad. Utom billighet och rättvisa talar till förmån för ersättningstalan, att clearingavtalet i de flesta fall omöjliggjort för den svenska exportören att fordra betalning i fria valutor för de leveranser, han kontraktsevenligt åtagit sig gentemot italienska köpare.

Herr Engberg som skolreformator. Under 1927 års riksdag berättades om hr Engberg en anekdot, som väckte rätt mycken munterhet. Han hade i den då aktuella skolfrågan väckt en motion, som var skriven på baksidan av en nota, härrörande från matsalen på en skärgårdsbåt. Djupare engagerad, än vad denna historia vittnar om, torde nog inte hr Engberg ha varit i 1927 års skolreform. Och säkerligen äro både han själv och de svenska läroverken att lyckönska härtill.

Tack vare sin relativa obundenhet av den Rydéniska skolpolitiken har hr Engberg såsom ecklesiastikminister kunnat verksamt bidra till att uppmjuka de stela och doktrinära principer, som Värner Rydén och hans efterföljare sökte fastslå för de svenska läroverkens organisation och utveckling. Att han här utfört en gagnelig gärning, därom torde råda en tämligen enhällig mening bland den högre skolorbildningens målsmän och vänner. Även den högre flickskolan synes ha orsak att i hr Engberg se en räddare ur den nöd, vari en kortsynt och hårdhänt skolpolitik hotat draga ner den. Lägges härtill det krafttag till extraläroverkländets avskaffande, som hr Engberg tog genom att vid årets riksdag föreslå och genomdriva inrättandet av ett par hundra nya ordinarie tjänster vid läroverken, så måste sägas, att dryga poster äro att uppföra på hans creditsida vid bokslutet efter en treårig förvaltning.

Hr Engberg har sålunda visat sig vara karl för sin hatt. Courage de son opinion saknar han verkligen icke. Efter endast några månaders verksamhet som ecklesiastikminister utfärdade han en skolstadga, som på väsentliga punkter avvek från sakkunskapens förslag, och han drar sig icke för att vid olika tillfällen uttala sin oförgräpliga mening om det ena eller det andra pedagogiska spörsmålet. Till god del är väl detta frejdiga mod att tillskriva en lycklig avsaknad

Dagens frågor

av den tyngande barlast, som personlig erfarenhet av skolans vardagsliv måste utgöra. Någon direkt bekantskap med skolan torde hr Engberg icke ha haft sedan sin egen skoltid, och även hans beröring med skolan under statsrådstitiden inskränker sig väl huvudsakligen till besök i Franska skolan, som är hans skötebarn, och vid en del högtidliga skolinviigningar och minnesfester, vilka skaffat honom tillfälle att göra principuttalanden och mottaga folkets hyllning. Mot sin gamla skola, Hudiksvalls läroverk, dess forna och nuvarande lärare och lärjungar, har han vid flera tillfällen ådagalagt sin minnesgoda tacksamhet, icke minst då det gällt utnämningar och förtroendeuppdrag.

Minnena och intrycken från skoltiden, delvis i förening med senare erfarenheter, röja sig också med all sannolikhet i hans värdering av de olika läroämnena. Hr Engberg tycker inte om matematik och biologi, och därför ha dessa ämnen fått maka åt sig på skolschemat. Han älskar Frankrike och hatar Tyskland; följaktligen har franskan gynnats och tyskans ställning försämrats. Det är inte utan, att man i dessa och andra åtgöranden från hr Engbergs sida velat se ett framträdande drag av subjektivitet, som vi i Sverige hittills icke varit vana att finna hos dem som handha landets styrelse. Hans åsidosättande av skolöverstyrelsen har varit så uppenbart, att beskyllningar för egenmäktighet och personlig animositet icke uteblivit. Då han nyligen ingrep och korrigerade ett sedebeleg, som givits av ett kollegium, begagnade han Kungl. Maj:ts formella rätt på ett sätt, som knappast kan anses föredömligt.

Det har också ibland påpekats, att hr Engbergs ord och gärningar ej alltid stämma överens och att han ej alltid visat sig kunna beräkna konsekvenserna av sina handlingar. Strax efter sitt ämbetsstillträde avgav han ett Bragelöfte, att några »kungliga studenter» icke skulle förekomma under hans tid, men då han ej långt därefter fick handlägga klagomål över underkänd studentexamen, godkände han vederbörande; det är därvid att märka, att en av de klagande var nära släkting till en regeringsmedlem. Hr Engberg sade sig vilja föryngra censorskåren men föredrog en 65-åring framför en 45-åring. Han reducerade matematiken på realgymnasiet men tvangs av Tekniska högskolan att slå till reträtt och att för en stor del av realgymnasiets lärjungar göra matematikens ställning starkare än någonsin. Hans i och för sig lofvärda strävan att stärka de klassiska språken vid våra läroverk har icke lett till åsyftat resultat — många andra exempel att förtiga.

Det vore önskvärdt, att hr Engberg toge lärdom av erfarenheten och behjärtade, att klassiskt jämnmått, fasthet, klarhet och rättrådighet måste vara ledstjärnor icke minst för dem, som skola reformera och administrera våra skolor. En allmän önskan torde också vara, att det nu en tid måtte få anstå med reformerandet och att skolans fostrande och bildande verksamhet finge fortgå utan alltför täta och bryska störningar. Var plåga har sitt skri för sig, men hälsan tiger still!

Avtals- Kollektivavtalets totala genombrott inom den svenska **fronten.** marknaden har medfört, att ett stort allmänt intresse regelbundet samlas kring tidpunkten för de stora riksavtalens uppsägningsterminer. Allmänhetens intresse för dessa ting är helt naturligt, mera än många andra beröra de centralpunkter i vårt samhällsliv och på deras lyckliga lösning vila i sista hand förutsättningarna för en gynnsam utveckling av en mängd andra, för lekmanens omdöme mera lättillgängliga samhällsfrågor.

Detta år koncentrerar sig huvudintresset kring järn- och verkstadsindustrin samt den mellansvenska gruvhanteringen. Förhandlingar hava redan för en del av avtalsområdet inletts utan synligt resultat. Någon anledning till större oro häröver föreligger icke. Snarare innebär det ett fullföljande av en av förhållandena framkallad byråkratisk ordning inom förlikningsväsendet, så rotad i det allmänna medvetandet, att man å ömse sidor om förhandlingsbordet knappast ser möjlighet att ernå resultat förrän efter en omständlig, långsam och ofta orimligt utdragen förhandlingsprocedur. Försök att bryta denna ha väl någon gång gjorts men alltid mötts av säkra bakslag: särskilt arbetardelegaternas uppdragsgivare torde sällan åtnöjas med en uppgörelse, där icke även de yttre formerna markera, att det ännu i yttersta timman gjorts ansträngningar att ernå ett ännu fördelaktigare resultat. I realiteten har detta tyvärr hittills ofta blivit det samma som att uppgörelse kunnat komma till stånd först inför hot om öppen konflikt, och härigenom försvåras en situation, som redan i och för sig icke är lätt. En beräkning av vad svensk industri — och dess arbetare — under årens lopp gått miste om i form av förlorade beställningar och arbetstillfällen på grund av ett in i det sista osäkert förhållingsläge skulle, om den läte sig göra, förvisso visa ansevärliga förlustposter. Man kan fråga sig, om icke tiden vore mogen för en ändring i detta, till nytta för ingen vidhållna men av omständigheternas makt framkallade och till synes orubbliga system.

Tecken tyda emellertid på att även vad som varit obruten tradition på det vad formerna beträffar mycket konservativa förhandlingsområdet på arbetsmarknaden äntligen kan rubbas. Inom betydelsefulla grenar av svenskt näringsliv — främst textil- och träindustrin — hava avtalen prolongerats före uppsägningstidens utgång med obetydliga justeringar, som icke beröra löneläget. Arbetsfred har härigenom säkrats för dessa delar av vårt näringsliv och med arbetsfred förvisso även en icke föraktlig del arbetstillgång, som eljest skulle hava förspillts.

Att en liknande metod icke kommit till användning inom alla industrier betingas helt visst icke av att förhållandena inom dem skulle på något sätt ligga annorlunda till än i övriga eller att avtalen där skulle erfordra högre grad av korrektion än vad man åtnöjts med inom dessa. Det är säkerligen ingen tillfällighet, att avtalsuppsägningarna kommit till stånd från fackförbund, vilka under förliden sommar haft sina medlemmar samlade till kongress. Inom dessa församlingar spela många vindar, till dels underblåsta av politiska

strömningar — vilken facklig stridslust livas t. ex. icke av trumpetstötter från Folkets Dagblad? — och till dels kommande från den allmänna eggelse, som några dagars samvaro under den fackliga solidaritetens och den manifesterade självkänslans tecken framkallar. I den blåsten stå sig sällan betänksamhet och eftertanke. Deras tid kommer igen, när det blåst över, men då under svårare förhållanden.

Ett förhållande framträder allt skarpare efter varje stor avtalsrörelse: att det i längden icke kan tolereras, att näringslivets viktigaste livsfrågor få avgöras under former, som icke lämna garanti ens för att avtalsaktionerna uppbäras av en stark och ansvarsmedveten opinion inom de organisationer, som sätta dem i gång. Det ligger i fackorganisationernas eget intresse att åstadkomma detta, och viljan torde icke saknas, men, efter vad det förefaller, förmågan. Under sådana omständigheter borde önskvärdheten av samhällets reglering på denna punkt knappast längre kunna vara en partiskiljande fråga.

Även en grupp arbetare, som står utom det privata näringslivet, har ansett sig böra gå ut i avtalsrörelse. Kommunalarbetarförbundet befinner sig ånyo på krigsstrått. I det moderna svenska samhället — i varje fall uti de större städerna — har kommunalarbetsproblemet fått en aspekt, som har föga kontakt med förhållandena å arbetsmarknaden i övrigt och som ställer hela kollektivavtalsväsendet på det kommunala området i en dager, som icke saknar parodiska drag. Samhället kan icke på det kommunala området lägga samma vikter i vågskålen som kommunalarbetarnes organisationer i en avvägning, som till sin inre förutsättning dock har en faktisk likställighet mellan parterna. Det är icke nog med att samhället icke kan begagna samma stridsmedel som sina arbetare: strejk kan ej mötas med lockout. Skillnaden går långt djupare än så. Inom våra större städer sitta kommunalarbetarne som betydande, till stor del maktägande kommittenter till dem, vilka vid förhandlingsbordet spela rollen av deras motparter och med skyldighet att gent emot dem bevaka det allmännas intressen. Att kommunalarbetsintressena härav dragit nytta över hövan börjar bli allom uppenbart: främst i raden av alla yrkesgrupper och långt framom de andra ligga kommunalarbetarne med en årslöneindex i förhållande till 1913 av 280 mot 214 för *samtliga* arbetare inom industri och handel och 152 för lantbrukets arbetare. Att man även i år återfinner denna grupp i lönerörelsens tät ger ett belägg till många andra på hur värnlöst man skattar samhället som arbetsgivare. Belysande är även, att de fackliga kraven på högre löner politiskt kombineras med yrkanden på anordnande av nya arbeten i sysselsättningssyfte och att nyligen på ett kommunalarbetsmöte i Stockholm en ledande person inom kommunalarbetsförbundet skrytsamt utvecklade, vilken rad av offentliga arbeten, som tillkommit på kommunalarbetsförbundets tillskyndan.

Samhällets förfall, då det gällt bevakande av sina företagarintressen på detta viktiga område, har hittills i huvudsak kommit till synes i de större städerna; statsverket har i stort sett kunnat bättre bevara

de nödvändiga förutsättningarna för en rationellt bedriven företagsamhet. Men även här hava tecknen oroat: angreppen mot samhällsintressets bevakare i årets telegrafkonflikt ha i första hand dirigerats av den tidning, som är organ för landets regering.

Ett nytt och förbryllande moment i landets konfliktkrönika har inträtt genom den stora skogskonflikten i en del av Mellansverige, som gemensamt upprätthålles av Skogs- och Flottningsarbetareförbundet samt R. L. F. Den samverkan, som här gått över på det fackliga området från det politiska, öppnar perspektiv, som icke äro lätta att överblicka. Om denna samverkan i längden skall bliva så fruktbarande som parterna för närvarande föreställa sig, måste den emellertid hos dem *båda* avsätta förändringar i inställningen till mera än ett av samhällsproblemen.

Den svenska gäsfriheten. Mot invasionen av mindre önskvärda utländska element i landet har på senare tid en allt starkare opinion rest sig. Allmänheten har ingivits en stark känsla av att förhållandena på detta område ingalunda äro tillfredsställande.

Redan sättet för handläggning av främlingsfrågor är ägnat att förvåna. Det är uppdelat på ett flertal myndigheter, som torde ha mycket ringa samarbete. Kontrollen av en utlännings inresa, vistelse m. m. skötes av den under statspolisen sorterande polisbyrån. Arbets- och uppehållstillstånd beviljas av socialstyrelsen eller i vissa fall (för länder med viseringsskyldighet) av utrikesdepartementet. Ansökningar om att få vara styrelsemedlem i aktiebolag handläggas av handelsdepartementet och frågor om medborgarskap av justitiedepartementet.

Kontrollen över själva inpasserandet synes alltjämt icke fungera effektivt. Synnerligen ofta lära myndigheterna kunna påträffa utlänningar, som ej inpoliseras vid gränsstationerna. Den s. k. skandinavängingen i Hälsingborg existerar faktiskt ännu. Dessutom finnas många andra vägar för ljusskygga element att smyga sig in hit på. De »politiska flyktingarna» finnas runt om i landet, ibland dolda hos partikamrater, ibland på resande fot, och äro därför mycket svåråtkomliga för kontroll. De kommunistiska flyktingarna hålla sig i det längsta undan, och bli de av en händelse upptäckta, vädja de till asylrätten. Till följd av regeringens kända välvilja, påverkad av den kommunistiska »Röda hjälpens» påtryckningar och garantier, ha de ofta möjlighet att få kvarstanna i landet.

Under det senaste året har ett konstant inslag i gatulivet av utlänningar kunnat allt tydligare iakttagas; detta motsvaras också av ett ökat antal anställda och affärsdrivande immigranter. Det är framför allt uppenbart, att förmögna tyskar — vinddrivna genom den tyska raspolitiken — haft tillfälle att här placera sitt kapital och skaffa sig inflytande över svenska företag. Även om tillskottet pr år rent siffermässigt icke lämnat några större spår efter sig, ha de främmande fysiomierna blivit så påfallande talrika, att förhållandet väckt allmän uppmärksamhet. Flera års liberala invandringspolitik har åstad-

kommit en »utlänningstäthet», som skulle kunna förliknas vid en fördröjd reaktion, inträdd efter några års små doseringar först nu.

Socialstyrelsen ville för en kort tid sedan med en del statistik visa, att nyinflyttningar av tyskar till Sverige ej varit särskilt stor under 1935. Utan att på något sätt vilja ifrågasätta riktigheten av ämbetsverkets uppgifter eller dra i tvivelsmål dess sorgfälliga prövning av ansökningar känner man sig dock benägen att göra några randanmärkningar. Sålunda hade det varit önskvärt, att styrelsen framlagt en mera specificerad statistik, klarläggande hur lång tid alla här boende utlänningar vistats i riket och vilka yrken de representera. Flyttfåglarna, d. v. s. musiker, cirkusartister m. fl., samla härvid ringa intresse; det är blott de, som ha för avsikt att stanna här för alltid, vilka stå i centrum för diskussionen.

När socialstyrelsen i sitt uttalande hänvisar till att underhandsförfrågningar och verkets »stränghet» avskräcka en del utlänningar från att lämna in ansökningar om arbetstillstånd, torde detta förtjäna all tilltro. Emellertid upplyser statistiken om att man år 1933 avskog uppehålls- och arbetstillstånd för 7 % och 1934 för 9 % av hela antalet nyinresta, följaktligen äro utsikterna att slippa in — nio på tio — så stora, att det kan löna att lägga in en ansökan. När man sedan upptäcker, att antalet vägrade förlängningar av liknande en gång beviljade tillstånd år 1933 var 1,6 % och 1934 3,3 %, kan man ej undgå att bli betänksam.

Då socialstyrelsen åberopar sin stränghet vid behandlingen av dessa ansökningar, vore det av intresse att få kännedom om procenttalen för vägrade ansökningar i andra länder. Ätminstone vårt grannland Norge har en helt annan uppfattning om vad som menas med stränghet på detta område. Tvivelsutan skulle Sverige ej ha något att förlora på, om ett slags clearingförfarande med olika länder i vidsträcktare omfattning än hittills kunde genomföras.

Främlingsfrågan intresserar ej blott med hänsyn till de politiska flyktingarna utan även med hänsyn till utlänningars inträngande som företagare i svenskt affärsliv. Det senare har av alla klagomål i pressen att döma fått en mindre önskvärd karaktär. Uppenbarligen finns det kryphål i de stränga svenska bestämmelserna. Sålunda lägger lagstiftningen inga hinder i vägen för en utlänning att förvärva majoritet i ett aktiebolag, som ej besitter fast egendom. Ännu mindre kan man kontrollera, om han genom att lämna lån skaffar sig inflytande över ett företag. Ej heller kan man hindra, att en utlänning startar en fullständigt ny rörelse, bara detta sker i aktiebolagets form. För att vinna inflytande är det ej ens nödvändigt, att vederbörande söker Kungl. Maj:ts tillstånd att vara styrelsemedlem eller överhuvud figurerar som aktieägare; ett lån till en svensk för inköp av aktiemajoriteten mot en a vista blancoaccept torde vara tillräcklig hållhake på vilken bulvan som helst. Aktiebolagsregistret känner fall, vilka fullt tydligt klargöra, hur relativt lätt det varit för en utlänning att mot lagens mening sätta sig fast i ett svenskt företag.

Ett aktuellt fall har rört en detaljaffär i damkonfektionsbranschen,

som redan öppnats, då Kungl. Maj:t avslog de utländska aktieägarnas ansökan om att få vara styrelsemedlemmar. Avslaget torde ha motiverats med, att affären med hänsyn till de redan tillräckligt många företagen i branschen vore obehörlig; vidare måste den med nödvändighet komma att sälja huvudsakligen utländska varor, då de flesta svenska damkonfektionsfabrikanter av sina kunder tvingats att vägra leverans till företaget. Med nuvarande lagstiftning föreligger trots Kungl. Maj:ts beslut intet hinder för företagets fortsatta existens. Utlänningar kunna fortfarande inneha aktiemajoriteten; så länge de ha pass, kunna de mycket väl tillbringa några veckor här och dessemellan sköta affären per telefon från t. ex. Köpenhamn eller Oslo. Säkert finns det någon, som under mellantiden är villig att taga hand om rörelsen. Samhället står med andra ord maktlost i ett sådant fall.

Oviljan mot utlänningar riktar sig i detta fall givetvis ej mot ansedda världsföretags Sverigefilialer eller annan önskvärd utveckling av den internationella handeln. Den vänder sig blott mot dubiösa företagare, oftast med någon liten rörelse, vilka ha för avsikt att välja vårt land till ekonomisk operationsbas, sedan marken blivit dem för het på annat håll. En skärpt lagstiftning i denna anda behöfve under sådana förhållanden ej medföra risk för utländska staters repressalier mot våra exportintressen. Det viktiga och nödvändiga är, att man i sådana fall, då ett ingripande till skyddande av vitala svenska intressen påfordras, ej står utan lagliga medel att effektivt hindra en ockupation på smygvägar av svenskt affärsliv.

Regeringsarbetets ordnande. Socialminister Möller har i Tiden — delvis med

instämmande av Dagens Nyheter — tagit till orda för en mindre stel regeringsorganisation än vår nuvarande. Han håller före, att regeringen själv bäst är i stånd att bedöma den lämpliga uppdelningen av ärenden mellan ledamöterna, detta både med hänsyn till ledamöternas fallenhet för olika slag av ärenden och med hänsyn till tillfällig överhopning av frågor i ett departement. I särskild åtanke har han socialdepartementets arbetsbörda under de senare årens kamp mot arbetslösheten, och han hade önskat att en särskild arbetslöshetsminister tillfälligtvis förordnats, allra helst som arbetslöshetsåtgärderna fallit under olika departement. — »Intet stats- eller samhällsintresse och heller intet enskilt intresse skulle bliva i ringaste mån lidande på en dylik vidgad rörelsefrihet för en regering att efter sina persontillgångar organisera sitt arbete.»

Hr Möllers kritik av stelheten förefaller i och för sig en smula överdriven. Enligt grundlagen skall statsrådet bestå av lägst elva, högst tretton — f. n. tolv — ledamöter; av dessa skola »lägst åtta, högst tio» — f. n. nio — vara departementschefer och tre, därav en numera i regel statsminister, vara konsultativa statsråd. Lagen om statsdepartementen bestämmer inom grundlagens ram departementens antal och angiver dessutom med några ord deras ungefärliga uppgifter,

vilka senare närmare regleras i departementsstadgan genom konungens beslut. I form av lagändring, således blott genom ett vanligt riksdagsbeslut, skulle således för närvarande ett nytt departement kunna skapas för ett aktuellt behov. Även om maximum tio departementschefer skulle lagvägen ha fyllts, återstår utvägen att vid behov omreglera departementen — t. ex. genom att indraga det lotteri- och tippningsdepartement, som handelsdepartementet f. n. utgör — och detta kan likaledes ske genom enkel lagstiftning utan någon tidsödande grundlagsändring. Dessutom ger departementalstadgan Kungl. Maj:t vissa låt vara begränsade möjligheter till omflyttningar av ärenden mellan departementen.

Utan att undervärdera de synpunkter, som den i detta hänseende erfarne hr Möller efter fem års regeringsverksamhet äger, kan man starkt ifrågasätta lämpligheten av att — som hr Möller tydligen önskat — lägga i regeringens hand rätten att tillskapa nya departement. Ifall hr Möller åsyftat att i strid mot svensk tradition ge regeringen obegränsad rätt att bestämma antalet statsråd, måste man varna för faran, att en regeringschef inrättar ett särskilt departement eller vidtar andra arrangemang blott för att tillfredsställa partivänner, som eljest måst stanna utanför vid regeringsbildningen; alltid torde motiv till införandet av specialdepartement kunna förbringas. Gentemot förordet för flytande departementsgränser måste dessutom fastslås, att vår förvaltning sedan gammalt uppbyggts på principen om fast organiserade statsdepartement, en princip som utan att hindra av tidsutvecklingen påkallade förändringar dock givit en sällsynt stadga åt svensk statsförvaltning. Därjämte äro gjorda jämförelser med andra länders friare regeringsorganisation icke hållbara. De centrala ämbetsverken i Sverige befria statsdepartementen, d. v. s. departementscheferna, från handläggningen av en mångfald tillämpningsåtgärder, som i andra länder åligga ministrarna; samma lättnad för departementscheferna har åstadkommits genom tillfälliga, verkliknande förvaltningsnämnder, såsom arbetslöshetskommissionen eller jordbruksnämnden. En tillfällig ansvällning av aktuella frågor inom ett visst departement kan visserligen göra arbetet betungande för departementschefen liksom för departementstjänstemännen, men det skapar alls icke samma behov av ett nytt departement och därmed rubbning av regeringsförvaltningen som mestadels i utlandet.

Likväl förtjäna hr Möllers synpunkter att ej passera spårlöst förbi. Det är ingen orimlig önskan, om en regering vill finna en organisationsform, som möjliggör för den att inlägga största möjliga kraft på lösningen av trängande viktiga frågor. Uppslaget tål att fördomsfritt diskuteras. Befinnes en reform välgrundad, borde dock i stället för ökning av departementens antal en höjning av konsulternas till tre (eller fyra, om statsministern medräknas) förtjäna att tas under övervägande. Stadgandet i grundlagen att två av konsulterna »böra hava förvaltad civil beställning» skulle därvid kvarstå oförändrat för att sålunda den tredje konsulten skulle kunna väljas även bland poli-

tikerna. Han kunde då inom regeringen fylla endera av två helt skilda uppgifter.

En av den tredje konsultens tänkbara uppgifter ligger i linje med hr Möllers tankegång. Han skulle kunna kallas till assistent inom ett visst ansträngt departement, eventuellt under namn av biträdande fackminister. Ehuru han som sådan borde stå under överinseende av departementschefen, vilken hade att kontrasignera konungens beslut i ärenden rörande departementet, kunde han inom sitt specialfack vara biträdande föredragande inom regeringen och företräda denna i riksdagen. Därigenom behöfve icke departementalorganisationen utsättas för någon onödig rubbning. Biträdessystemet vore dessutom att föredra framför en annan, nämligen en sådan politisering av statssekreterarämbetena, som i enlighet med den nu i socialdepartementet praktiserade metoden faktiskt gör statssekreteraren till ett slags biträdande minister. Framför allt stode det i bättre överensstämmelse med reglerna för den konstitutionella ansvarigheten att ha en biträdande minister inom regeringen än på ämbetsmannapost formellt utanför densamma. Dylika biträdande ministrar kunde vara särskilt önskvärda, när ett stort reformförslag skall framläggas, t. ex. i försvarsfrågan just nu. Statsminister Hammar skjöld hade som krigsminister 1914 till faktiskt biträdande minister dåvarande konsulten överstelöjtnant Mörcke, och hr C. G. Ekman begagnade sig delvis av samma recept, när han 1930 gjorde sitt — i och för sig sannolikt föga lyckade — drag med »inmalningskonsulten» Österberg; båda gångerna var med nuvarande grundlagsföreskrifter förfarandet endast möjligt därigenom, att statsministern samtidigt övertog chefskapet för ett departement. Om en tredje konsult skulle få till uppgift att biträda i departement, som förberedde viktiga reformförslag, kunde han tillsättas på villkor att blott stanna i regeringen så länge de frågor voro aktuella, för vilka han tillkallats. Hans post kunde därigenom göras rörligare än övriga statsråds och sålunda möjliggöra för en kvarsittande regering att utan personliga störningar till varje riksdag intaga en just då behöfelig, antingen från politiken eller från förvaltningen hämtad sakkunnig.

Men den tredje konsulten kunde också få en annan uppgift. En regering kan ha ett legitimt intresse av att i sitt lag uppta någon politiker, som utan att egentligen passa som chef för något departement och utan att fylla grundlagens föreskrift om föregående förvaltningstjänstgöring ändock vore en värdefull tillgång vid rådslagen. På sådant sätt skulle män av Stallerhults och Tumhults typ ha kunnat få plats i någon tidigare högerregering utan att statsministern fördenskull behövt betungas med ett departementschefskap; man kan också göra det tankeexperimentet, att Oscar II och Arvid Posse 1880 enats om att medtaga Carl Ifvarsson, därest en sådan utväg då stått till buds. Ett tillskott av denna art till rådgivaruppsättningen — ett slags biträdande statsminister — behöver knappast inge någon farhåga och kunde särskilt i det tänkta fallet Ifvarsson ha varit av största betydelse för den politiska utvecklingen. Det bör ej vara utan

värde att veta, att de kloka och erfarna engelsmännen inrymma i regeringen mer eller mindre arbetsfria platser åt vissa politiker, varigenom regeringarna otvivelaktigt vunnit i erfarenhet och auktoritet.

Kyrkan och kriget. Den 2 november skrev Soc. Dem., »att ingen hjälp är att motse från de kristna kyrkorna i kampen mot kriget och rövarpolitiken», och krävde samtidigt »från all världens predikstolar ett korståg» till hävdande av rättens sak. Denna kritik av kyrkan synes vila på en grundlig obekantskap med vad som från kyrkans håll åtgjorts.

För att göra tydligt, hur oriktig regeringsorganets tendentiösa uppgift varit, behöver här blott hänvisas till ärkebiskoparnas av Canterbury och Uppsala till folkförbundet avsända gemensamma telegram i slutet av juli och deras fortsatta bemödanden att påverka statsmännen; till budskapet i augusti från rådsrådet i Chamby med världsförbundet för mellanfolkligt samarbete genom kyrkosamfundet; till telegrammet den 22 augusti till påven, folkförbundet och stormaktsregeringen från ekumeniska rådets exekutivkommitté (»ett krig, börjat utan anlitande av skiljedom eller andra medel för en fredlig uppgörelse, är en outhärdlig orätt mot mänskligheten och en synd mot Kristi bud»); till uttalandena den 27 oktober av biskop Bohlin på Svenska ekumeniska föreningens årsmöte i Gävle och av rektor Manfred Björkquist i Vår Lösens septembernummer (»isolerande välfärdssynpunkter ha ingen talan i en släktets ödestimma... Sverige skall icke inför framtiden bära anklagelsen, att det svikit sin plikt i mänsklighetens och rättens sak») o. s. v. Vidare har kyrkan anordnat eller medverkat vid talrika opinionsmöten rörande konflikten, och särskilda fredsgudstjänster ha hållits på skilda håll i Sverige och utlandet — särskilt uppmärksammas var en stor interkonfessionell gudstjänst i S:t Pierre-katedralen i Genève samma dag, som folkförbundets rådsråd möte började. Ärkebiskopen har för sitt stifts prästerskap anbefallt en särskild förbön för freden. Vi kunna stanna vid denna uppräkningslista. Kyrkan har, så långt det står i dess makt, sannerligen ej varit överksam. Dess »osynliga» opinionsbildande insats vid gudstjänster, församlingsaftnar, ungdomsmöten och sammankomster av mångahanda slag kan ej skattas ringa.

Svagheten i kyrkans fredsarbete är dock, att den ekumeniska rörelsen misslyckats i sina strävanden att få till stånd en »enhetsfront» — uttrycket är biskop Bohlins — med det romersk-katolska lägret. Därmed har den ekumeniska rörelsen ställts utan möjlighet att kunna direkt påverka opinionen i Italien. Påvens och den romerska kyrkans hållning har varit föremål för olika utläggningar och rykten. Ärkebiskopen av Canterbury sökte komma i kontakt med honom för att åstadkomma en gemensam fredsaktion men fick ett avböjande svar: den helige fadern kunde icke vidtaga några åtgärder utöver vad han redan åtgjort, dit väl få räknas ett par — som det visat sig — helt verkningslösa uttalanden mot kriget. Föga anmärkningsvärt är, att

Englands katolske primas brännmärkt ett krig. Av intresse är, att »Reichspost», den österrikiska klerikalismens organ och nära lierad med Vatikanen, i juli innehöll en ledare, där det bl. a. hette, att »den första bomb, som träffar en abessinsk gräshydd, slår den katolska världsmissionen i spillror». Ävenså har nyligen uppgivits, att påven skulle förbereda en samfällid démarche från olika katolska regeringsöverhuvuden hos den italienska regeringen. Häremot kunna ställas de i och för sig föga trovärdiga ryktena, att Vatikanen bidroge till finansieringen av det italienska fälttåget, likaså påvens nyligen gjorda uttalande i tidskriften *Civiltà Cattolica*, enligt vilket han skänker de italienska kraven sitt stöd. Påvens passivitet gentemot den fascistiska regimen behöver ej enbart bero på hans faktiska fångenskap i Vatikanen utan kan också ha sin grund i expansionsintressen, som den romerska kyrkan kan förknippa med det italienska erövringsståget.

Det, som gör världsfreden till ett kyrkans livsintresse, är även oron för världsmissionens framtid. Dess största svårigheter bereda rasfanatismen och den extrema nationalismen, som bägge rikta sin spets mot de vitas intrång. I Främre Asien och Nordafrika sammankopplas de gärna med den panislamitiska rörelsen. Det är fara värt, att det pågående italienska »civilisationsföretaget» i Abessinien skall ge ytterligare näring åt det ras- och religionsbetonade hatet till de vita och därigenom leda till katastrofala följder icke blott för kyrkans världsfamnande missionsverksamhet utan därmed också för hela den västerländska kulturen.

Tre I Danmark ägde allmänna val till folketinget rum den 22 val. oktober. Valstriden var i huvudsak en strid om statsministerns person: det socialdemokratiska slagordet »Stauning eller kaos» möttes av oppositionen med »Stauning är kaos». Vad socialdemokraterna åsyftade var icke heller att höra folkets mening i någon viss politisk fråga, utan att vinna en regeringsmajoritet så stark, att de skulle få helt fria händer. Av sakliga spörsmål var det egentligen endast frågan om valutarestriktionerna, som spelade någon huvudroll i valrörelsen.

Resultatet blev en klar seger för regeringen. Sammanlagda antalet röstande hade sedan 1932 ökat med 100,000, och ökningen i socialdemokraternas röstetal var nästan på pricken lika stor. Deras andel i valmanskåren har därmed stigit från 43 till 46 %, och tillsammans med kommunisterna, vilka ökat från 17,000 till 27,000, stå de nu »väljarmajoriteten» ganska nära. Det andra regeringspartiet, radikale venstre, kunde notera en svag röstökning. Detsamma gällde om de konservativa, under det att det s. k. Retsforbundet endast med svårighet lyckades hålla ställningen. Nationalsocialisterna räknade 16,000 röster men lyckades icke erövra något mandat. En mycket allvarlig motgång rönt bondepartiet venstre, som fick se sitt röstetal minskat med 90,000 och sin andel i valmanskåren från 25 till 18 %. Något mer än hälften av de förlorade rösterna upptogs emellertid

av det nybildade »frie folkeparti», som representerar den bekanta L.S.-rörelsen och nu för första gången deltog i en valrörelse.

I Nordslesvig hade tyskarna stora röstökningar, som särskilt gingo ut över venstre och den sönderjydske ledaren H. P. Hanssen. Till stor del var det sannolikt nationalsocialistiskt inflytande och från Tyskland organiserad agitation, som här gjorde sig gällande, och valsiffrorna innebära måhända ett varsel om kommande utrikespolitiska komplikationer, vilka med hänsyn till det danska försvarets nuvarande ställning kunna bli nog så allvarliga.

Det nya folketingets sammansättning blir följande (1932 års siffror inom parentes): konservative 26 (27), venstre 28 (35), frie folkeparti 5 (3), radikale venstre 14 (14), socialdemokrater 68 (62), kommunister 2 (2), Retsforbundet 4 (4), slesvigska partiet (tyskarna) 1 (1). Socialdemokraterna ha alltså fortfarande ingen självständig majoritet; därtill skulle erfordras minst 75 röster. Men det är tillräckligt att radikalerna avstå från att rösta; deras aktiva stöd är icke längre nödvändigt, och i varje fall betyder valet en mycket stor framgång för Stauning personligen, något som också märktes på hans tämligen självsäkra framträdande vid vår egen statsministers 50-årsdag här-förliden.

Om orsakerna till det borgerliga nederlaget äro meningarna delade. På sina håll, icke minst i Sverige, har man gjort ett stort nummer av de agitationsmetoder, som praktiserats av den danska högerns ungdomsrörelse. Möjligt är också, att dessa stött bort en eller annan väljare. Men av allt att döma innebär valet knappast någon framgång för fin och diskret agitation. I en av radikale venstres tidskrifter, organ för f. d. handelsministern Hassing Jørgensen, påpekades sålunda efter valet, att det särskilt var socialdemokraterna som på detta område tagit intryck av nationalsocialismen: »Kan man i Grunden komme det tyske Forbillede nærmere end ved at lade Dreng og Piger i Konfirmationsalderen gaa gennem Gaderne og gentage: 'Stauning igen! — Stauning igen!' Idiotisk og idiotiserende Gade op og Gade ned. Gud bevare den arme Ungdom for at komme ind under den Art socialdemokratisk Oplysning.» Vid de gatuoroligheter som förekommo voro också kommunisterna, såvitt man kunnat konstatera, undantagslöst anfallande part.

För radikale venstre var den stora socialistiska valsegern ganska ovälkommen. Åtskilligt tyder på, att radikalerna, som genom sitt deltagande i Staunings regering hoppats vinna en plats i solen, egentligen endast lyckats komma i skuggan av sin mäktige bundsförvant. Vissa röster inom deras press ha också framställt en stilla undran om det icke kanske skulle vara bättre att söka samarbete med de borgerliga för att säkra den utslagsgivande ställningen i folketinget. Tills vidare håller emellertid regeringskoalitionen samman, och vid ministärens rekonstruktion efter valen skedde därvidlag endast den förändringen, att den nära sjuttioårige justitieministern C. Th. Zahle avgick och partiet i stället fick placera sin riksdagsledare J. Jørgensen som undervisningsminister. De båda andra radikalerna, utrikes-

och inrikesministrarna Munch och Dahlgaard, kvarstå fortfarande. I övrigt skedde betydande omflyttningar. Veteranen Borgbjerg fick, tydligen mycket mot sin vilja, dra sig tillbaka för att möjliggöra rekonstruktionen. Statsministern lämnade försvarsministeriet ifrån sig åt den socialdemokratiska partisekreteraren Alsing Andersen, och »socialreformens» upphovsman Steincke, vilkens hälsa länge varit vacklande, utbytte socialministeriet mot den lugnare justitieministerposten. Trafikministern Friis-Skotte, en f. d. järnvägstjänsteman, som i ett par uppmärksammade fall givit stöd åt järnvägsstyrelsen mot fackföreningarna, fick lämna plats åt en smidigare man, och två fackföreningsledare intogos i regeringen som respektive social- och handelsministrar. Även på kyrkoministerposten skedde ett ombyte, vilket dock synes sakna politisk betydelse.

Rekonstruktionen avsåg i första hand en förnygring. Men därjämte innebar den en stark betoning av fackföreningsrörelsens inflytande — särskilt Friis-Skottes avgång är därvid ytterst betecknande. För samarbetet med de radikala kan denna omorientering måhända i en framtid medföra vissa svårigheter.

I det politiskt eljest så stabila *Schweiz* emotsågos årets val till nationalrådet (Andra kammaren) med sällsynt ovisshet. Den ekonomiska depression, som till följd av den förda guldpolitiken gått över landet trots det allmänna konjunkturuppsvinget i världen, har alstrat ett dovt missnöje, som tagit sig mångahanda uttryck i de sista årens folkomröstningar. Den från Tyskland och Italien influerade s. k. frontrörelsen har i tal och skrift, särskilt i skrift, gått till storms mot parlamentskompromisser och idélös intressepolitik. Socialdemokraterna ha efter de blodiga oroligheterna i Genève 1932 och under den stegrade arbetslösheten låtit sin opposition bli allt intensivare. Nybildningen av ett otal partier har burit vittne om den utbredda misstämningen. Typiska boktitlar i den aktuella politiska litteraturen ha varit »Schweiz i jäsning» och »Schweiz under omstörtning».

Så mycket mera förvånande kom därför valutslaget den 27 oktober. Det bekräftade återigen stabilitetens makt i Schweiz. Den borgerliga regeringskoalitionen (frisinnade, katolsk-konservativa och bondepartiet) tillkämpade sig för nya fyra år en visserligen något reducerad men ändå överväldigande majoritet, 111 mot 76; av de 76 äro åtminstone ett tiotal representanter dessutom snarare regeringsvänliga än oppositionella. Partiställningen blev: katolsk-konservativa 42 (förut 44), bondepartiet 21 (30), liberala 6 (6), frisinnade 48 (52), socialdemokrater 49 (49), kommunister 3 (3), vissa radikala smågrupper 5 (3), frontister 2 (0), ungbönder (Jungbauern) 4 (0) samt Duttweilers konsumentparti 7 (0).

Socialdemokraterna blevo för första gången kammarens största parti, men ändå grusade valet deras förhoppningar på oundviklig successiv frammarsch; partiets stagnation (platsförlust bl. a. i Nicoles Genève) blev ett av valstridens mest sensationella, tillika mest signifikativa moment. Även tillbakagången för det andra klasspartiet, bondepartiet, var anmärkningsvärd; de frontistiskt anstuckna men

samtidigt radikala ungböndernas mandatvinster förklara delvis bondepartiets förluster, och en återförening mellan dessa partier inträffar väl, när man lyckas utjämna de personliga misshälligheter, som förorsakat ungböndernas utbrytning. Frontisternas ringa mandatskörd (ett mandat i Zürich och ett i Genève) besannade förmodan, att dessas inflytande på en mindre exklusiv opinion varit mycket ringa samt dessutom befinner sig på övergående. Valets största händelse var den alldeles nya Duttweilergruppens sju mandat, därav fem i kantonen Zürich. Partiet, av röstsiffrorna att döma främst rekryterat bland frisinnade och socialdemokrater, har uppstått som en reaktion både mot förbundsregeringens reglerings- och penningpolitik och mot de sista årens inskränkningar genom ett fullmaktsvälde av folkrättigheterna. Det är försvarsvänligt och antisocialistiskt men har uppställt ett utarbetat program att med stöd av statsåtgärder upphjälpa Schweiz' katastrofalt sjunkna export. Närmast kan det betecknas som borgerligt radikalt. Dess ledare, en 47-årig affärsman i Zürich, var i alla kantonerna uppställd som partiets första namn.

Totalt sett ha nationalrådsvalen visserligen på grund av de nya partiernas framgång inneburet ett memento för den mäktiga förbundsregeringen men måste ändock sägas ha utmynnat i ett förtroendevotum för denna, som tvivelsutan orubbad återväljes i december av parlamentet.

I *England* var valresultatet redan långt före den 14 november tämligen säkert. 1931 års val hade givit den »nationella» regeringen en jättemajoritet, huvudsakligen bestående av konservativa (Svensk Tidskrift 1931, sid. 354—356). Att det skulle bli omöjligt att hålla denna ställning, var från början givet, och för omkring ett år sedan syntes det icke ens uteslutet att de oavhängiga liberalerna åter skulle kunna bli tungan på vågen. Den stora fredsomröstningen, som resulterade i en imponerande opinionsyttring för Nationernas förbund och en kollektiv fredspolitik, gav vapen i händerna mot en regering, som allmänt ansågs föra en imperialistisk politik.

Abessinienkonflikten och Englands resoluta politik i Genève ändrade ställningen i ett slag. Vad som förut varit en angreppspunkt mot regeringen, blev nu dess bästa trumf. Engelska folket synes i allmänhet — mer än den utländska opinionen — ha låtit övertyga sig om allvaret i försöken att komma till rätta med det italienska fredsbrottet, och diskussionen rörde sig de sista månaderna egentligen endast om huru stor majoriteten skulle bli. Valstriden antog på sina ställen rätt hetsiga former, även om betydelsen härav kanske ibland överdrivits av mindre sakkunniga svenska presskorrespondenter: engelska valmöten ha alltsedan Pickwickklubbens dagar alltid haft en viss prägel av cirkusföreställningar.

Arbetarepartiet kunde emellertid inregistrera vissa framgångar. Särskilt bör det ha känts som en ljuvlig hämnd att MacDonald blev slagen i sin gamla valkrets, Seaham. Av stor betydelse är även, att partiets verkliga ledare Morrison nu fått plats i underhuset. Trots inemot ett hundratal mandatvinster är oppositionen i underhuset

dock fortfarande mycket svag: regeringsmajoriteten uppgår enligt nu tillgängliga siffror till 244, vilket lämnar en ganska vid marginal. Anmärkningsvärt är, att småpartierna på båda sidor förlorat åtskilliga mandat. Utvecklingen synes åter tendera mot tvåpartisystem, vilket med två så olika partier framdeles kan bli ganska farligt men just nu betyder en lättnad i det parlamentariska arbetet.

Ser man på röstsiffrorna, visar det sig som alltid att valutslaget är ganska missvisande. Regeringen har dock tydligen även bland väljarna en majoritet på omkring en million röster mera än oppositionen, och såvitt man kunnat se av valresultaten har den även i städerna och industridistriktet lyckats bevara huvuddelen av det inflytande, som vanns 1931.

De närmaste åren böra således i inrikespolitiskt avseende kunna bli tämligen lugna, och Baldwins ministär får i godan ro fortsätta sitt konsolideringsarbete. Vad som blir mera spännande att se är huruvida även den fasta utrikespolitiska kursen kommer att hållas. Tills vidare finns det dock intet som tyder på motsatsen.

Östersjöns oroliga hörn. Valet i Memelland den 4 maj 1932 redovisade 34 konkurrerande partier. Ett rent litauiskt partiblock, bestående av tre småpartier, erövrade fem mandat av lantdagens 29 platser. Fyra andra partier belade 24 mandat, av vilka 8 platser tillföll ett liberalt och stadsbetonat tyskt parti.

Folkräkningen 1925 gav till resultat, att på ett samlat invånareantal av 141,645 förklarade sig 62,117 vara tyskar, 34,337 »memelländare» och resten, 45,191, litauer. Dessa siffror säga en del om nationalitetsförhållandena i området. Man har särskild anledning att uppmärksamma kategorien »memelländare», vilken tydligen varken känner sig som tysk eller litauisk, en nyhet i utvecklingen från Memelstatutens antagande 1924.

Legislaturperioden till Memellands lantdag är tre år, och årets val voro alltså ordinarie. De ägde rum den 29—30 september. Därvid tävlade en »enhetslista», representerande i stort sett de fyra här ovan nämnda partierna från 1932, samt det litauiska partiblocket. Resultatet blev, att »enhetslistan» erhöll 24 platser och litauerne 5. Partiförhållandena blevo alltså oförändrade.

Ett av valstridens mest anmärkningsvärda drag var otvivelaktigt den livliga rikstyska propaganda, som bedrevs både inom Tyskland och i Memelområdet. I tysk press och radio reklamerades oerhört för »enhetslistan». Hitler själv höll i den tyska riksdagen ett anförande, som ej kunde missförstås, och Göring talade i en by alldeles invid den memelländska gränsen. Dessa anföranden jämte hundratals andra på rikstyskt område radierades. Billighetsresor anordnades från Tyskland till Memel, och i dess hamn kunde man få höra propagandatal från tyska fartyg ur starka högtalaranläggningar. Det bedrevs också en annan från Tyskland finansierad propaganda inom själva Memelland. Genom upprättandet av kreditinstitutioner för de memelländska bönderna, där dessa på billiga villkor erhöilo lån, band

man dessa vid sig. Guld och gröna skogar förespeglades i den rikstyska agitationen. Huruvida den i smygpropagandan här och var använda lösen »Hitler kommt» i och för sig lockat, undandraget sig ett bedömande, men de klingande argumenten ha säkerligen förståtts.

Naturligtvis har även den litauiska propagandan varit synnerligen livlig och blivit föremål för kritik från tysk sida. Även om dessa klagomål över litauernas bemödanden under valkampanjen kan ha fog för sig, finns det i rättvisans namn även anledning att hålla den rikstyska formen av ingripande på här antytt sätt i minne.

De konstitutionella förhållandena i Memelland regleras av Memelstatuten av 1924, undertecknad av England, Frankrike och Italien. Områdets guvernör tillsättes av den litauiske regeringen. Just nu bär han namnet Vladas Kurkauskas. Guvernören äger rätt att utse det s. k. direktoriets (regeringens) president och denne att utse högst fyra medarbetare (ministrar). Lantdagen äger i dessa fall ingen förslagsrätt men väl rätt att uttala, om den skänker presidenten för direktoriet sitt förtroende eller icke. Direktoriet är i själva verket underkastat en dubbel ansvarighet, dels gentemot guvernören, dels gentemot lantdagen, av vars förtroende direktoriets president är beroende för att kunna utöva sitt ämbete. Två gånger, 1932 och 1934, har guvernören avsatt direktoriepresidenter, emedan dessa antingen tagit order från Berlin eller understött den nationalsocialistiska propagandan. Första gången löstes konflikten inför Haagdomstolen, som dömde till Litauens förmån men betonade, att guvernören endast ägde rätt att handla, som han gjort, då Litauens suveränitetsrätt över området trätts för nära. Andra gången drogs ej frågan inför folkförbundet.

Efter valet i september i år ha de tyska elementen formulerat sina krav i elva punkter, vilka genom en av »enhetslistans» ledare, Richard Meyer, förts vidare till statutens signatärmakter. Den rikstyska pressen fortsätter sin propagandakampanj mot Litauen, och stämningen mellan de båda länderna är naturligtvis med anledning därav tryckt. Några av de elva punkterna äro uppenbarligen av sådan innebörd, att ett accepterande av desamma skulle betyda upphävandet av Litauens i statuten tillförsäkrade suveränitet.

Efter en paus i det politiska spelet under oktober trädde den nyvalda lantdagen samman i Memel den 6 nov. Dagen förut hade direktoriets president, den litauentrogne Bruvelaitis, hos guvernören anhållit om sitt entledigande, vilket beviljats under det övliga förbehållet att tills vidare handlägga ärendena. Guvernören Kurkauskas infann sig i lantdagen och förestavade eden för dess medlemmar. Eden innehöll en trohetsförklaring mot »litauiska republiken och konstitutionen, Memelstatuten och andra republiken Litauens och Memelområdets lagar», allt »så sant mig Gud hjälpe». Lantdagen åhörde guvernörens förestavande av eden stående och med högra handen lyft till hälsning »som bruket är», tillfogar den litauiska rapporten missmodigt. Gesten var säkerligen icke utan sin innebörd.

Guvernören påpekade i sitt anförande, att edens strikta hållande

från lantdagens sida vore förutsättningen för dess arbete. Efter sitt tal bjöd guvernören ålderspresidenten i församlingen att intaga sin plats och lämnade salen. Till lantdagspresident (talman) valdes Baldszus, en av »enhetslistans» män. Senare under förhandlingarna förelades lantdagsmännen att med sina egenhändiga namnunderskrifter bekräfta det edsformulär, som guvernören nyss förestavat. Härvid sökte »enhetslistans» ledare Papendick hindra talmannen att börja underskrivandet med orden: »Skriv inte under; det är inte förutsett i statuten.» Hr Baldszus skrev dock utan tvekan under — så ock lantdagens medlemmar, därtill nödda och tvungna.

Under förhandlingarna höll emellertid hr Papendick också ett anförande, vari han i stort sett repeterade de förut nämnda elva punkterna. Därmed har, skriver Litauens officiella organ *Lietuvos Aidas* (Litauens Röst), »bron, vilken den litauiska regeringen ansträngt sig att slå mellan de centrala myndigheterna och Memelområdets autonoma organ, rivits. Denna gest kan ej vara annat än ett dåligt omen för framtiden.» Från litauisk sida framhålles vidare, att »enhetslistan» vid lantdagsvalet visst icke enbart stöddes av tyska element. Den var mera en »memelländsk» lista än en tysk. I agitationen sades det också med full rätt, att Memels autonomi endast kunde räddas, om den »memelländska» linjen segrade.

Några dagar senare gav guvernören uppdraget att bilda direktoriet till lantdagsman Borchertas, som tillhör det litauiska blocket. »Enhetslistan» vägrade dock att ens förhandla med honom och Borchertas återlämnade hastigt sitt uppdrag. Den litauiska statspolisen i Memel har nu förstärkts, och i denna åtgärd har man måhända att se en fingervisning mot framtiden och dess händelser. Bildandet av direktorium anförtroddes däremot nu den förutnämnde Baldszus, som likväl avböjde.

Läget är alltså, att den vid septembervalen segrande »enhetslistan» är beredd till fortsatt kamp, antagligen enligt lösen: »Hitler kommt.» Avgörandet för framtiden blir, om »memelländarna», autonomianhängarna, skola följa Papendicks och Meyers paroller hur långt som helst, t. o. m. kraven på en »återförening» med Tyskland. Detta förefaller icke troligt, ty Papendick och Meyer representera inom »enhetslistan» den extremt protyska linjen. Den rikstyska propagandan genom nyhetsförmedlingsbyråerna, pressen och radion skall dock helt säkert låta sig angeläget vara att driva saken vidare. Den tvååriga fristen för Tysklands medlemsskap i folkförbundet har just i dagarna utlöpt, varför Tysklands utväg att framföra sina synpunkter i Genève är stängd. Emellertid har Meyer visat, att det finns andra vägar. Den internationella situationen är också just nu läglig för en tysk aktion. Östersjön har fått sitt oroliga hörn.

